

VOKAL IJROCHILIGI DARSLARINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Ismoilova Mahbuba Elamonovna
ismoilovamahbuba33@gmail.com
Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada vokal ijrochiligi darslarini tashkil etishning zamonaviy tendensiyalari keng, har tomonlama va tizimli tarzda tahlil qilindi. Xususan, shaxsga yo'naltirilgan (individual-dagnostik) yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va ovoz diagnostikasi vositalarining o'quv jarayoniga integratsiya qilinishi, aralash (blended) ta'lim modellari, interfaol va loyihaviy metodlarning qo'llanilishi, ovoz salomatligini saqlashga yo'naltirilgan vokologiya tamoyillari, fanlararo integratsiya, hamda talabalar bilimini zamonaviy baholash-monitoring tizimlari masalalari alohida-alohida, konkret misollar bilan ko'rib chiqildi. Maqolada zamonaviy vokal pedagogikasida an'anaviy, ko'p asrlik amaliy tajribaga asoslangan usullar bilan innovatsion, texnologik jihatdan boyitilgan yondashuvlarning ongli, ilmiy asoslangan uyg'unlashuvi bugungi kunda dolzarb pedagogik zaruriyat ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: vokal pedagogikasi, vokal ijrochiligi, interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar, vokologiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, aralash ta'lim, loyihaviy metod, fanlararo integratsiya, baholash-monitoring tizimi

MODERN TRENDS IN ORGANIZING VOCAL PERFORMANCE LESSONS

Ismoilova Mahbuba Elamonovna
ismoilovamahbuba33@gmail.com
Shahrisabz State Pedagogical Institute

Abstract: This article provides a broad, comprehensive and systematic analysis of modern tendencies in organizing vocal performance lessons. In particular, it examines learner-centered (individual-diagnostic) approaches, the integration of digital technologies and voice diagnostic tools into the educational process, blended learning models, the application of interactive and project-based methods, vocology principles aimed at preserving vocal health, interdisciplinary integration, as well as modern student assessment and monitoring systems, each illustrated with concrete examples. The author substantiates that a conscious, scientifically grounded combination of centuries-old traditional methods with innovative, technologically

enriched approaches is today an urgent pedagogical necessity in contemporary vocal pedagogy.

Keywords: vocal pedagogy, vocal performance, interactive methods, digital technologies, vocology, learner-centered education, blended learning, project-based method, interdisciplinary integration, assessment and monitoring system

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini tubdan oshirishga, uni jahon andozalari darajasiga olib chiqishga qaratilgan keng ko'lamli, izchil islohotlar doirasida san'at va musiqa ta'limi sohasida ham zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimli, ilmiy asoslangan tarzda joriy etish davrning dolzarb, kechiktirib bo'lmaydigan vazifalaridan biriga aylanmoqda. Xususan, oliy va o'rta maxsus musiqa ta'limi muassasalarida vokal ijrochiligi darslarini tashkil etish borasida, bir necha asrlik tarixga ega, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan boy amaliy tajriba asosida sinovdan o'tgan an'anaviy pedagogik usullar bilan bir qatorda, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interfaol pedagogik metodlar hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni ongli, ilmiy jihatdan puxta asoslangan tarzda o'zaro uyg'unlashtirish masalasi alohida, o'ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [1, 24-b.]. Ushbu jarayon nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki bo'lajak musiqa o'qituvchilari, xonandalar va professional vokal ijrochilarining zamonaviy, tobora yuksalib borayotgan mehnat bozori talablariga to'liq, munosib javob bera oladigan, raqobatbardosh, ko'p qirrali mutaxassislar sifatida shakllanishini ham ishonchli tarzda ta'minlashi lozim.

Vokal ijrochiligi - bu, birinchi navbatda, ovoz apparatini (bo'g'iz, ovoz pardalari, rezonator bo'shliqlar, diafragma va nafas olish tizimi) nozik, yuksak texnik mahorat bilan boshqarish qobiliyatini, ikkinchidan, badiiy-estetik tafakkur va musiqiy did darajasini, uchinchidan, psixofiziologik moslashuvchanlik, ijodiy ifodalilik, sahna madaniyati hamda emotsional intellekt kabi bir qancha murakkab, o'zaro chambarchas bog'liq komponentlarning uzviy, organik uyg'unligini talab etuvchi ko'p qirrali, murakkab pedagogik-ijodiy jarayondir. Aynan shu sababli vokal darslarini tashkil etishda qo'llaniladigan pedagogik metodlar, vositalar va yondashuvlar zamon talablariga muvofiq ravishda doimiy, uzluksiz tahlil qilinishi, ilmiy jihatdan asoslangan holda takomillashtirilishi va yangilanishi shart bo'ladi. Ushbu maqolada biz aynan mana shu - zamonaviy vokal pedagogikasida kuzatilayotgan asosiy, yetakchi tendensiyalarni tizimli, har tomonlama va ilmiy-tahliliy nuqtai nazardan chuqur ko'rib chiqishga harakat qilamiz.

Asosiy qism. Zamonaviy vokal pedagogikasida kuzatilayotgan eng muhim, markaziy tendensiyalardan biri - shaxsga yo'naltirilgan (individual-diaagnostik) yondashuvning keng, izchil va ilmiy asoslangan tarzda tatbiq etilishidir. Ushbu yondashuvning mohiyati shundan iboratki, har bir talabaning individual ovoz

xususiyatlari (tembr rangi, diapazon kengligi, ovoz turi - soprano, mezzo-soprano, alt, tenor, bariton, bas), anatomik-fiziologik xususiyatlari (o'pka hajmi, nafas olish tizimi tuzilishi, bo'g'iz apparatining tabiiy xususiyatlari), psixologik xususiyatlari (o'ziga ishonch darajasi, sahna hayajoniga moyillik, motivatsiya turi) hamda ijodiy-badiiy ehtiyoj va qiziqishlari puxta, kompleks pedagogik-psixologik diagnostika asosida aniqlanadi, va shunga muvofiq har bir talaba uchun alohida, individuallashtirilgan o'quv traektoriyasi ishlab chiqiladi [3, 57-b.]. Bunday yondashuv, barcha talabalarga bir xil, universal metodikani qo'llashga asoslangan an'anaviy amaliyotdan tubdan farq qiladi va u pedagogdan yuksak kasbiy moslashuvchanlik, chuqur diagnostik ko'nikmalar, hamda har bir talabaning o'ziga xos, individual rivojlanish sur'atini nozik tarzda hisobga olish qobiliyatini talab qiladi. Ko'plab tadqiqotlar va amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni izchil qo'llash natijasida talabalarning o'quv motivatsiyasi sezilarli darajada oshadi, ular o'z ovoz imkoniyatlarini yanada chuqurroq, ongli tarzda anglaydilar, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalari rivojlanadi, va bu, o'z navbatida, ularning umumiy ijrochilik mahoratining ancha tezroq, samaraliroq va barqarorroq shakllanishiga xizmat qiladi.

Ikkinchi, nazariy va amaliy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etuvchi tendensiya - raqamli texnologiyalarning vokal darslariga chuqur, tizimli va izchil tarzda integratsiya qilinishidir. Zamonaviy ovoz tahlili dasturlari va mobil ilovalari - spektrogramma tuzuvchi, asosiy chastotani (F0) real vaqt rejimida kuzatuvchi, intonatsion aniqlikni o'lchovchi, vibrato chastotasi va amplitudasini tahlil qiluvchi, hamda nafas olish ritmini vizual tarzda namoyish etuvchi maxsus dasturiy vositalar - yordamida talabaning ovoz chastotasi, tembr xususiyatlari, vibrato sifati va nafas olish texnikasi obyektiv, aniq raqamli ko'rsatkichlar asosida baholanishi mumkin bo'lmoqda. Bunday texnologik vositalar an'anaviy, faqat pedagogning shaxsiy, subyektiv eshitish tajribasiga asoslangan baholash usullarini butunlay inkor etmaydi, aksincha, uni to'ldirib, chuqurlashtirib, o'quv jarayonining aniqligi, shaffofligi va umumiy pedagogik samaradorligini sezilarli darajada oshiradi [3, 112-b.]. Bundan tashqari, video yozuvlar orqali o'z ijrosini keyinchalik batafsil, bosqichma-bosqich tahlil qilish, ijro texnikasidagi nozik kamchiliklarni vizual tarzda aniqlash imkoniyati, hamda onlayn platformalar (masalan, Zoom, Microsoft Teams, shuningdek maxsus musiqiy ta'lim ilovalari) vositasida masofaviy ustozlik (mentoring) darslarini tashkil etish, xorijiy yetakchi vokal ustalari bilan onlayn master-klasslar va vebinarlar o'tkazish kabi amaliyotlar so'nggi yillarda tobora keng tarqalmoqda - bu esa talabalarga geografik va moliyaviy chegaralardan qat'i nazar, dunyoning yetakchi vokal maktablari, konservatoriyalari va professional ustozlarining boy tajribasidan to'g'ridan-to'g'ri bahramand bo'lish, ularning maslahat va tavsiyalaridan foydalanish imkonini yaratadi.

Uchinchi muhim tendensiya - aralash (blended learning) ta'lim modelining vokal ta'limi tizimiga faol, izchil tarzda tatbiq etilishidir. Ushbu modelning mohiyati shundan iboratki, an'anaviy, yuzma-yuz o'tkaziladigan amaliy dars-mashg'ulotlar - bevosita ovoz bilan ishlash, artikulyatsiya mashqlari, nafas olish texnikasi ustida ishlash, repertuar ustida individual ishlash - bilan bir qatorda, nazariy bilimlar (musiqa nazariyasi, vokal anatomiyasi va fiziologiyasi, ovoz gigiyenasi asoslari, jahon va milliy vokal san'ati tarixi, vokal repertuar tahlili metodikasi) onlayn kurslar, video-darsliklar, elektron o'quv-uslubiy qo'llanmalar hamda interfaol test-platformalar orqali talaba tomonidan mustaqil, o'zining individual tezligida o'zlashtiriladi. Ushbu model, ayniqsa magistratura bosqichida tahsil olayotgan, bir vaqtning o'zida ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan ham faol shug'ullanishi lozim bo'lgan talabalar uchun vaqtdan yanada oqilona, samarali foydalanish imkonini beradi, ularga amaliy ijrochilik mahorati bilan chuqur nazariy bilimni parallel, bir-birini to'ldiruvchi va boyituvchi tarzda rivojlantirish imkoniyatini yaratadi [5, 89-b.]. Shu bilan birga, aralash ta'lim modelini muvaffaqiyatli joriy etish uchun pedagogdan onlayn va offlayn komponentlarni pedagogik jihatdan puxta, o'ylangan tarzda muvozanatlash, har birining o'ziga xos afzalliklarini o'z o'rnida, maqsadga muvofiq tarzda samarali qo'llash mahorati talab etiladi.

To'rtinchi tendensiya sifatida interfaol va loyihaviy (project-based) metodlarning vokal ta'limiga chuqur kirib kelishini alohida, batafsil qayd etish lozim. An'anaviy, asosan individual dars shaklidagi mashg'ulotlardan farqli o'laroq, zamonaviy vokal pedagogikasida guruhli mashg'ulotlar, ansambl va kamer-vokal ijrochiligi loyihalari, ichki va tashqi vokal musobaqalarga tayyorgarlik jarayonlari, hamda ochiq konsert-namoyishlar va yakuniy loyiha-konsertlarni mustaqil tayyorlash amaliyoti o'quv dasturining ajralmas, muhim qismiga aylanib bormoqda. Bunday interfaol, jamoaviy pedagogik shakllar talabalarda nafaqat individual ijrochilik mahoratini, balki jamoada samarali ishlash, o'zaro konstruktiv, tanqidiy fikr almashish, sahna madaniyati va o'zaro professional muloqot ko'nikmalarini ham izchil tarzda rivojlantiradi [6, 34-b.]. Loyihaviy metod doirasida talabalar, masalan, muayyan bir kompozitor ijodiga yoki muayyan tarixiy davr, uslub yoxud janrga (masalan, romantik davr liderlariga yoki milliy vokal repertuarga) bag'ishlangan yakuniy konsert-loyihasini mustaqil tarzda ishlab chiqishi, uni tashkillashtirish, hamda uning ilmiy-tahliliy asosini yozma shaklda (annotatsiya, dasturiy izohlar) puxta tayyorlab, jamoatchilikka taqdim etishi kabi murakkab, kompleks vazifalarni bajarishlari mumkin - bu esa ularning nafaqat ijrochilik, balki tadqiqotchilik, tahlilchilik va tashkilotchilik qobiliyatlarini ham bir vaqtning o'zida, uzviy tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Beshinchi, alohida chuqur ilmiy-amaliy e'tiborga loyiq yo'nalish - vokologiya (vocology) fanining jadal, izchil rivojlanishi va uning zamonaviy vokal pedagogik amaliyotga chuqur, tizimli tarzda kirib kelishidir. Vokologiya - ovoz apparatining

(bo'g'iz, ovoz pardalari, nafas olish tizimi, rezonator bo'shliqlar) nozik anatomik-fiziologik xususiyatlarini, ovoz buzilishlarining (vokal tugunchalar, laringit, ovoz charchashi) oldini olish va ilmiy asoslangan usullar bilan bartaraf etish yo'llarini, shuningdek kasbiy ovoz yuklamasini to'g'ri, xavfsiz tarzda taqsimlash tamoyillarini o'rganuvchi, tibbiyot fani va musiqa pedagogikasi chegarasida shakllangan zamonaviy integral fandir. Bugungi kunda zamonaviy vokal pedagoglaridan nafaqat yuksak badiiy-ijrochilik mahoratiga, balki ovoz salomatligini ilmiy asoslangan tarzda saqlash bo'yicha amaliy, chuqur bilimlarga ham ega bo'lish qat'iy talab etilmoqda [6, 34-b.]. Ushbu tendensiya, ayniqsa yosh, tajribasiz xonandalarda noto'g'ri, ortiqcha yoki nomutanosib ovoz yuklamasi natijasida yuzaga keladigan vokal tugunchalar, xronik laringitlar va boshqa kasbiy ovoz kasalliklarining oldini olishda hal qiluvchi, muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan zamonaviy vokal ta'limi dasturlariga ovoz gigiyenasi asoslari, to'g'ri, fiziologik jihatdan asoslangan nafas olish texnikasi, hamda kasbiy ovoz charchog'ini o'z vaqtida aniqlash va uni bartaraf etish usullari bo'yicha alohida, maxsus mavzular izchil tarzda kiritilishi nihoyatda maqsadga muvofiqdir.

Oltinchi tendensiya sifatida fanlararo integratsiyaning tobora kuchayib, chuqurlashib borayotganligini alohida ko'rsatish lozim. Zamonaviy vokal darslari endi boshqa fanlardan mutlaqo izolyatsiya qilingan, mustaqil, alohida fan sifatida emas, balki sahna harakati va plastika, aktyorlik mahorati asoslari, xoreografik tayyorgarlik, zamonaviy sahna-rejissyorlik bilimlari, hatto mikrofon texnikasi va ovoz kuchaytirish tizimlari bo'yicha amaliy bilimlar (bu, ayniqsa, estrada va musiqiy teatr yo'nalishlari uchun alohida dolzarblik kasb etadi) bilan chambarchas, uzviy uyg'unlikda o'qitilmoqda. Bunday keng qamrovli, kompleks, integrativ yondashuv bitiruvchilarning zamonaviy mehnat bozori talablariga, jumladan musiqiy teatr, estrada san'ati, teleradiokommunikatsiya sohalaridagi kuchli professional raqobatga bardoshli, ko'p qirrali, moslashuvchan mutaxassislar sifatida yetuk tayyorlanishini ishonchli tarzda ta'minlaydi [7, 145-b.]. Bundan tashqari, psixologiya va umumiy pedagogika fanlari bilan ilmiy asoslangan integratsiya orqali talabalarda sahna hayajonini samarali boshqarish, stress bilan ishlash, hamda ijodiy jarayonni mustaqil tashkil etish kabi amaliy ahamiyatga ega, dolzarb ko'nikmalar ham izchil tarzda shakllantiriladi.

Yettinchi, so'nggi yillarda alohida dolzarblik kasb etayotgan tendensiya - talabalar bilimi va ijrochilik mahoratini baholashning zamonaviy, kompleks monitoring tizimlarining shakllanishidir. An'anaviy, faqat yakuniy imtihon yoki konsert-sinov natijalariga asoslangan baholash usullaridan farqli o'laroq, zamonaviy vokal ta'limida uzluksiz, bosqichma-bosqich monitoring tizimi - har bir dars, oylik va choraklik nazoratlarda talabaning texnik va badiiy o'sish dinamikasini raqamli portfolio (video-audio yozuvlar arxivi) asosida kuzatib borish amaliyoti - tobora keng qo'llanilmoqda [5, 91-b.]. Bunday tizim pedagogga talabaning individual rivojlanish traektoriyasini aniq, obyektiv ko'rsatkichlar asosida kuzatish, zarur hollarda o'quv

rejasiga o'z vaqtida tuzatishlar kiritish imkonini beradi, talabaga esa o'z natijalarini vaqt o'tishi bilan solishtirish, o'z ustida ishlash motivatsiyasini oshirish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda yuqorida batafsil, har tomonlama ko'rib chiqilgan tendensiyalar - shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, raqamli texnologiyalar integratsiyasi, aralash ta'lim modeli, interfaol va loyihaviy metodlar, vokologiya tamoyillari, fanlararo integratsiya, hamda zamonaviy baholash-monitoring tizimlari - bir-biri bilan chambarchas, organik bog'liq holda, vokal ijrochiligi darslarini tashkil etishning yaxlit, kompleks, zamonaviy kontseptual modelini shakllantiradi. Ushbu tendensiyalarni o'quv jarayoniga izchil, ilmiy asoslangan va bosqichma-bosqich tatbiq etish nafaqat ta'lim sifatini sezilarli, o'lchanadigan darajada oshiradi, balki bo'lajak musiqa o'qituvchilari, xonandalar va professional vokal ijrochilarining zamonaviy, tobora yuksalib borayotgan kasbiy talablarga to'liq, munosib javob beradigan, raqobatbardosh, ko'p qirrali mutaxassislar sifatida yetuk, barqaror shakllanishini ham ishonchli tarzda ta'minlaydi. Kelgusida ushbu dolzarb yo'nalishda olib boriladigan chuqur ilmiy-tadqiqot ishlarida, xususan zamonaviy raqamli ovoz diagnostikasi vositalarining o'zbek milliy vokal maktabi (xususan, maqom ijrochiligi, xalq qo'shiqchiligi va milliy ashula uslublari) boy an'analari bilan ilmiy jihatdan puxta, ijodiy uyg'unlashtirilishi masalasi alohida, o'ta dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi, va bu borada kelgusida keng ko'lamli, chuqur monografik tadqiqotlar olib borilishi zarur va taqozo etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilova M., Azizov N. Musiqaning elementar nazariyasi. Darslik. - Toshkent: «NUR-STAR» nashriyoti, 2024. 24-b.
2. Rizayev M.N. Yosh xonanda kamoloti O'quv qo'llanma. - Toshkent, "Cho'lpon" nashriyoti 2002 14-b.
3. Trigulova A.X. Musiqa nazariyasi (musiqa asarlari tahlili). - Toshkent: «Lesson Press», 2022. 57-112-b.
4. Miller R. The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique. - New York: Schirmer Books, 1996.
5. Titze I.R. Principles of Voice Production. - Iowa City: National Center for Voice and Speech, 2000. 89-91-b.
6. Trigulova A.X. Musiqashunoslik tarixi va nazariyasi. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Grand kondor print nashriyoti, 2024. 34-b.
7. Walders P.M. Fundamentals of Vocal Pedagogy and Applications for Conductors Not Trained in Singing. Doctor of Musical Arts dissertation. - University of Maryland, 2005. 145-b.